

SON 10 YILDA BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ NASIL GELİŞTİ?

Mustafa SÖNMEZ

Türkiye 1990'ların başından itibaren farklı bir sermaye birikim kulvarında yol aldı. Bu, “**sıcak paraya dayalı büyüme**” diye adlandırılabilir bir kulvardı. Sıcak para da denilen, kısa vadeli sermaye hareketlerinin girişini özendiren, bunun için de içeride **faizi yüksek, döviz kurunu düşük** tutan bir yaklaşım benimsendi. Bu kaynakla, devlet, iç borçlanma ihtiyaçlarını karşılarken, özel sektör de iç pazara dönük bir büyüme süreci yaşadı. 10 yıl kadar süren bu serüven, biri **1994**, diğeri **1998**'de iki krizle karşılaştı. Birkaç yıllık yüksek büyüme, krizlerle kesildi. Bu dış kaynağa bağımlılık reel faiz oranlarının hep yüksek tutulmasını, giderek yüzde 60'lara yerleşen bir **kronik enflasyonu** getirdi ve yükselen borç stoku sürdürülemez oldu. Bu konjonktürde, iktidarlar, (kriz ve IMF kontrolü gelen yıllar haricinde) iç borçlanma ile elde ettikleri kaynaklarla çok sağlıklı şeyler yapmadılar. Kaynakların bir kısmı, iktidarlara yakın kişi ve gruplarca hortumlandı, **mafyatik** uygulamalara saçıldı, Güneydoğu'daki savaşta kullanıldı. Savurgan devlet harcamalarına gitti. Ayrıca, iktidarlar, oy kaygularıyla, özellikle seçim öncesinde tarıma, sosyal güvenliğe, genelde kamu sektörüne belli paylar ayırdıkları için, normalde çoktan ortaya çıkması gereken büyük işsizlik ve bölüşüm sorunları da halının altına süpürülmüş oldu. Ancak, bu birikim tarzının kısa sürede tıkanması kaçınılmazdı ve yüzde 60'larda kemikleşen enflasyonu tek haneye indirme, yeni bir büyüme iklimi yakalanması iddiasıyla IMF ile 1999 sonunda başlatılan program yeni bir birikim kulvarına geçişi hedefledi.

Bu programla istihdam nasıl gelişti?

Yeni program, öncelikle devlette mali disiplini öngörüyordu. Adına “**popülist uygulamalar**” dedikleri, **tarıma, sosyal güvenliğe, yerel yönetimlere, KİT'lere** ayrılan kaynakları kesmek ve devleti alabildiğine küçültmek ilk hedeflerden biriydi. 2000 sonrası düşe kalkan uygulanan bu program, tarımda ve kentlerde istihdamı da etkiledi. Destekten mahrum kalan tarımda üretim gerilerken tarım dışına işgücü göçü de arttı. Özelleştirmeler

ve kamu kesiminin daraltılması, devletin istihdam sağlayıcı özelliğini törpüledi. IMF'nin sabit kura dayalı ilk programı 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ile çökünce, başta finans kesimi olmak üzere kentlerdeki finans, reklam, bilgiişlem, medya gibi beyaz yakalı kesimin çalıştığı sektörlerde ciddi bir işsizlik yaşandı. Milli gelirden yüzde 9'a yaklaşan küçülmenin yaşandığı 2001 krizinde tarım dışı sektörler, özellikle sanayi, küçülerek işçi çıkararak, yeni yatırım niyetlerini erteleyerek, istihdam olanaklarını azalttı. 2002'de başlayan yeni büyüme döneminde ise, daralan iç pazar karşısında ihracata yönelmek esas oldu.

Bu yöneliş istihdam artışına yol açtı mı ?

Dış pazarda rekabet edebilmenin yolu işçilik maliyetlerini asgariye indirmekte bulundu. Bu, hem daha az istihdam hem daha az ücret ile üretim demektir. Dolayısıyla, can havliyle dışa açılma, istihdam yaratmak yerine, **istihdamın maliyetini en aza indirecek** yaklaşımları ön plana çıkardı. 2002'yi izleyen iki yılda da bu yaklaşım hakim oldu. Üç yıldır ekonomi büyüme halinde ama bu, istihdam sevmeyen bir büyüme. **Daha az işçi ve ücretle**, çarkı döndürmeyi esas alan yoksullaştırıcı bir büyüme. Dolayısıyla 2000 sonrasının istihdam ve işsizlik probleminde bu sağlıksız yeni büyüme modelinin ucuzcu emeğe dayanan karakteri belirleyici durumda. Bu tutulan yolun, istihdam ve işsizlikte azalma getirmesi mümkün görünmüyor.

-2002 ile birlikte büyüme yaşanıyor. Bu sürecin istihdama etkisi nasıl ?

2002 ve 2003 verilerine göre, toplam istihdam 2002'ye kıyasla 2003'te 207 bin azalmış. Ancak alt kesimler itibarıyla istihdama baktığımızda bu azalışın bütünüyle tarımdan kaynaklandığını görüyoruz. Tarım istihdamı 293 bin azalmış.

-Tarımda istihdam neden azalıyor?

Tarım istihdamı birkaç yıldır düşüyor. Bu aslında beklenen ama gecikmiş bir gelişme. Nüfus artışı ile birlikte, kapitalist gelişmede tarım istih-

damı önce artar. Ancak tarım dışı istihdam daha hızlı arttığı için, kırdan kente göç hızlanır ve tarımın payı azalır. İkinci bir aşamada ise, makineleşmeye bağlı olarak tarımda istihdam azalmaya başlar. Tarımın payındaki düşüş hızlanır. Türkiye bu evreyi gecikmeyle yaşıyor. Tarım, artık işgücünü itiyor. Ama asıl sorun, büyümeye rağmen tarım dışı istihdamın, özellikle sanayi, inşaat gibi kesimlerde istihdamın yeterince artmaması.

-Tarım dışında görünüm nasıl?

Tarım dışı istihdam, 2003 yılında 2002'ye kıyasla sadece 86 bin kişi artabilmiş.

Hızlı büyüme oranları gerçekleştiren sanayi, istihdam yaratmak yerine işsizlik yaratmış. Sanayi çok yüksek büyümeye rağmen 108 bin kişiyi işten çıkarmış. Belli ki, işyerlerinde personel azaltılmış ama iş yükü ağırlaştırılarak, büyüme sürdürülmüş. Buna "verimlilik artışı" diyorlar!...

İnşaat nihayet geçen yılın son çeyreğinde konut yatırımları ile yeniden büyümeye başladı. Yıllık olarak istihdam kaybetmemeyi krizden bu yana ilk kez başardı.

Hizmetlerde istihdam artışı var: 187 bin.

Sonuç olarak ekonominin yüzde 5,8 büyüdüğü 2003'te istihdam artışı devede kulak kaldı.

2003'te yüzde 15 olan tarım dışı işsizlik oranının bu düzeyde görünmesi tamamen işgücü arzındaki yükselişle ilgili. Tarım dışı işgücü 100 bin artmış. Artış oranı yüzde 0,6. Böylelikle işsiz sayısındaki artış sadece 15 bin görünüyor.

İşgücü arzı geçmişe kıyasla daha hızlı artacak..

2003'te işgücünde artışın 100 binde kalması ne ile ilgili?

2003'ün işgücünde düşük artış oranı 2002 yılında meydana gelen olağanüstü artışın sonucu.. 2001 krizinin etkisi ile, 2002 yılında tarım dışı işgücünde çok yüksek bir artış yaşandı. Hanelere giren gelir azalınca, kaybı daha çok çalışarak, aileden birilerini daha çalışması ile telafi etmek zorunluluğu ortaya çıktı ve kriz ertesi erkek işgücü yüzde 4, kadın işgücü ise yüzde 15 oranında arttı.. Ailelerde çalışmayan kişiler özellikle ev kadınları işgücü piyasasına girdiler. Ancak iş bulamayınca evlerine döndüler. 2003'te erkek işgücü yüzde 0,7 artarken, kadın işgücü artışı yüzde 0,4'le sınırlı kaldı. 2000-2003 döneminde tarım dışı işgücünün ortalama artışı ise yüzde 3,4. Artışın bu yıl yüzde 3 civarındaki uzun dönem eğilimine geri dönmesi beklenebilir..

İşsizliği azaltmak için nasıl bir büyüme yaşanmalı?

Yüzde 15'e tırmanan tarım dışı işsizliği düşürebilmek için uzunca bir süre istikrarlı bir büyüme temposu gerekiyor ve bu asgari ortalama yüzde 6 oranında olmalı.

Bu büyümenin istikrarlı olması ve krizlerle bölünmemesi gerekli. Oysa 1990'lardan bu yana Türkiye ekonomisi kısa vadeli dış kaynaklarla büyüyor, bu kaynak çekilince krize girip küçülüyor. 2001 krizi sonrasının büyüme konjonktürü de karakter değiştirmiş değil. 2002'de IMF kredileri ile 2003'te sıcak para girişi ile gerçekleşen yüzde 8 ve yüzde 6'ya yakın büyüme hızları, 2004'ün ilk döneminde de temposunu sürdürdü. Ama bu büyümenin, yatırımları yeterince harekete geçirdiği, kamuyu istihdam yaratan bir güç olmaktan çıkardığı ve her an krize sürükleyecek bir cari açıkla yaşadığı görülüyor.

Bu büyüme, yine daha az eleman ve daha az ücretle ihracata dönük üretim ve turizm hizmeti satmaya odaklı.

Dolayısıyla, sürdürülebilir ve istihdam yaratmayı vadeden bir büyüme patikasında değiliz.

Tersine, tamamen emek maliyetini en aza indirerek, kendine dünya pazarında şans bulmayı hedefleyen, bunun için, en ilkel çalışma yöntemlerini uygulayan, işgünü uzatan, demokratik hakları kısan, anti-sendikal bir tavrı olan yoksullaştırıcı bir büyüme modeli bu.

Nitekim, ehven ve güvenilir bir büyüme, yatırım iklimine kavuşamadığımız doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki kısırlıkta da kendini gösteriyor. .

Öyle istikrarlı bir büyüme olmalı ki, yüzde 6 büyüme tarım dışında istihdamı yılda ortalama yüzde 3 artırmalı.

Bir de, büyümenin istihdam yaratma kapasitesi mikro ya da firma düzeyinde bir dizi davranışa bağlı.

İşgücünün, firmaların taleplerine uygun olması gerekiyor. Bunun için işgücünün daha iyi ve daha bilinçli eğitimi şart. Ücret maliyetlerinin ya da ücretten kesilen vergilerin düşürülmesi, açığın kayıtlı sektörün genişlemesi ile kapatılması da gerekiyor.

Kısacası, büyüme, istihdam yaratıcı özelliğe bürünmeli, istihdamda da kurumsal düzenlemele- re gidilmeli...